

Kuvaus THL:n alaisesta hallinnosta

THL:n tulosoajauksessa olevaan alaiseen hallintoon lukeutuvat valtion lastensuojeluyksiköt eli valtion koulukodit ja vankilan perheosasto, valtion mielisairaalat eli Niuvanniemen ja Vanhan Vaasan sairaalat, sekä Vankiterveydenhuollon yksikkö (VTH). Valtion koulukotien opetustoimen tulosoajaus on jaettu Opetushallituksen kanssa. Toimintayksiköt ovat itsenäisiä työnantajavirastoja, joilla on oma operatiivinen johtonsa ja budjettinsa.

Alaisen hallinnon toiminnan yhteisesti jaetut piirteet ja haasteet

Kukin toimintayksikkö on vastuussa erityisen vaativien, vaikeahoitoisten ja haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden ja potilaiden erityispalvelujen tuottamisesta. Vahva julkisen vallan käyttö, rajoitustoimenpiteiden käyttö ja kansalaisen oikeusturvan sekä sisäisen turvallisuuden varmistaminen on keskeistä. Poikkihallinnollinen yhteistyö poliisin, rikosseuraamuslaitoksen ja tuomioistuinten kanssa on luonteenomaista.

Yksiköt toimivat erityisaloillaan valtakunnallisina asiantuntijoina ja tukevat muuta sote-palvelujärjestelmää ja palveluihin on jo pitkään kohdistunut tarjonnan ylittävää kysyntää. Toiminta vaatii erityisosaavan henkilöstön. Haasteena on mitoitusten mukaisen sote-henkilöstön saatavuuden varmistaminen palvelutarpeen kasvaessa.

Kaikissa toimintayksiköissä tarjottava hoito tapahtuu suljetuissa tai osin rajoitetuissa laitosolosuhteissa. VTH toimii vankilan tiloissa. Jokaisessa toimintayksikössä on toteutettu ja aikataulutettu toteutettaviksi toimitilahankkeita, jotta paikkojen kokonaismäärää vastaisi kasvavaa kysyntää.

Valtion lastensuojeluyksiköt

Kokonaisuuteen lukeutuvat viisi valtion koulukotia ja Vanajan vankilan perheosasto. Vankilan perheosastolla on 10 paikkaa alle kolmevuotiaille tuomiota suorittavan vanhemman lapsille. Yhteensä valtion koulukodeissa on 108 asiakaspaikkaa 12-18-vuotiaille. Vaativan tason osastopaikkoja on 72 ja erityisen huolenpidon paikkoja 36 (vahvasti rajoitettua, enintään 90 vrk:ta kestävä, suljettua hoitoa). Valtion koulukoteihin on pysyvästi 50–80 lapsen jono.

Koulukoteihin sijoitettavat lapset ovat viimesijaista sijaishuoltoa tarvitsevia, vakavasti päihdeillä, rikoksilla, käytöshäiriöillä ja muilla vaikean hoidon kriteerit täyttävillä perusteilla sijoitettuja. Lisäksi lasten neuropsykiatriset diagnoosit ovat lisääntyneet. Vuonna 2022 sijoituksen pääasiallisina syinä päihdeiden käyttö, psyykinen oireilu sekä karkailu aiemmista sijaishuoltopaikoista. Työhön liittyy vahva julkisen vallan käyttö rajoitustoimenpiteeseen sekä kansallinen ja EU-tasoinen viranomaisvalvonta. Vuonna 2022 koulukodeissa tehtiin 3095 rajoittamistoimenpidepäätöstä ja kriittisiä tilanteita oli 407.

Vuonna 2022 lapsia oli sijoitettuna koulukoteihin 283, hoitovuorokausia oli yhteensä 38 849, koulupäiviä 17 847. Työntekijöitä oli 342. Toiminta vaatii hyvin resurssoidun, moniammatillisen ja erityisosaamista omaavan henkilöstön. Valtion koulukodit pystyvät tarjoamaan lapselle yksilöityä, vahvasti tuettua sijaishuollon yhteydessä annettavaa opetusta. Valtion koulukodeilla on oma yksi yhteinen perusopetuksen ja TUVA-opetuksen järjestämislupa. Opetusta järjestetään jokaisessa yksikössä, Lagmansgårdenin koulukodissa opetus järjestetään suomen ja ruotsin kielellä.

Rahoituspohja muodostuu pääosin hyvinvointialueilta laskutettavista hoitovuorokausimaksuista ja kunnilta perittävistä koulupäivämaksuista. Valtion koulukotien kokonaisbudjetti on n. 29,3 milj.

Annamari Niskanen

16.5.2023

euroa vuonna 2023. Valtion rahoitusta tästä on 4,9 milj. euroa. Vanajan vankilan perheosaston budjettirahoitus on 600 000 euroa, hyvinvointialueilta ei peritä asiakasmaksuja.

Valtion koulukodit ovat kehittäneet toimitilojaan toimitilakonseptin mukaisesti valtion kiinteistöistä vastaavan Senaattikiinteistöjen kanssa. Yksiköissä on tehty mittavia kiinteistöinvestointeja ja perusparannuksia viimeisten vuosien aikana. Vuosivuokrat nousevat vuodesta 2020 vuoteen 2026 4,2 milj. euroa/v. Tällä hetkellä neljässä yksikössä toimitaan osittain väistötiloissa.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana on panostettu koulukotiyksiköiden toiminnan yhtenäistämiseen ja valtakunnalliseen laatutasoon. Toiminnalle haetaan ISO9001 laatusertifikaattia vuoden 2023 aikana.

Valtion mielisairaalat

Niuvanniemi ja Vanhan Vaasan sairaala ovat valtakunnallisesti erityistason hoitoa, asiantuntijapalveluita ja mielentilatutkimuksia tuottavia oikeuspsykiatrisia sairaaloita. Kuopiossa sijaitseva Niuvanniemen sairaala on Pohjoismaiden suurin oikeuspsykiatrisen sairaala ja se toimii myös Itä-Suomen yliopiston oikeuspsykiatrian klinikkana. Siellä tarjotaan lisäksi oikeuspsykiatrista hoitoa alaikäisille potilaille. Ensisijaisesti Vanhan Vaasan sairaala tuottaa ruotsinkieliset oikeuspsykiatriset palvelut aikuisille. Potilaat ovat tahdosta riippumattomaan hoitoon määrättyjä, pääsääntöisesti vakavaan väkivaltaan syyllistyneitä syyntakeettomia rikoksentekejiä tai MTL 6§n mukaisia erityisen vaarallisia ja vaikeahoitoisia potilaita. Samoin sairaaloissa hoidetaan vaikeasti psykoosisairaita vankeja, joiden tuomion täytäntöönpano on keskeytetty, sekä ulkomailta kansainvälisen hoitoseuraamuksen nojalla siirtyviä potilaita. Oikeuspsykiatrisen hoidon kehittäminen, tutkimus ja asiantuntijuuden ylläpito, sekä alan perus-, jatko- ja täydennyskoulutus kuuluvat sairaaloiden tehtäviin.

Valtion sairaalat vastaavat noin puolesta maan psykiatrisista pitkäaikaislaitospaikoista. Sairaansijamäärät: Niuvanniemi 297, Vanhan Vaasan sairaala 155. Hoitovuorokaudet: Niuvanniemen sairaala 103 314, Vanhan Vaasan Sairaala 53 114. Sairaalat toimivat nettobudjetoituina kokonaiskustannusten ollen vuonna 2022 Niuvanniemen sairaalassa 41 258 218 € ja VVS:ssa 24 820 979 €. Kummankin sairaalan käyttöasteet ovat olleet jo kauan jatkuvasti korkealla tasolla (v. 2022 Niuva: 95,30 %, VVS: 93,88 %). Jatkuvaa kysyntää palveluille koko maasta on ylläpitänyt hyvinvointialueiden resurssien ja psykiatrisen sairaalapaikkapasiteetin vähentyminen. Vuonna 2022 henkilötyövuosia oli Niuvanniemen sairaalassa 544 ja Vanhan Vaasan sairaalassa 311.

Potilaat ovat entistä moniongelmaisempia; esim. Niuvanniemen sairaalassa 80 %:lla on psykoosisairauden lisäksi päihdeongelma ja lisäksi hoitoa komplisoi usein persoonallisuushäiriö sekä kehitykselliset häiriöt. Sairaaloissa kriminaalipotilaita on noin 57 %, vaikeahoitoisia potilaita noin 41 % ja mielentilatutkittavia noin 2 %. Valtion sairaaloissa tuotettiin vuonna 2022 yhteensä 77 % maan mielentilatutkimuksista.

Sairaalat käyttävät merkittävää julkaista valtaa osana yhteiskunnan turvallisuutta ylläpitävää viranomaisverkostoa. Tämä edellyttää vahvaa asiantuntemusta esim. mielenterveyslain mukaisten pakkotoimien käytössä potilaiden ja heidän ympäristönsä turvallisuuden ylläpitämiseksi. Viime vuosina on huomiota kiinnitetty kokonaisturvallisuuteen liittyviin kysymyksiin yhteiskunnan sisäisen turvallisuuden vahvistamiseksi. THL on tukenut alaisen hallinnon välisen yhteistyön tiivistymistä ja parhaiden käytänteiden leviämistä huomioiden yhteinen, riskialtis ja erittäin

Annamari Niskanen

16.5.2023

marginalisoituneessa asemassa oleva asiakaskunta. Toimintansa luonteen vuoksi sairaalat ovat jatkuvan valvontaviranomaismonitoroinnin kohteena.

Molemmat valtion sairaalat ovat kehittämässä ja laajentamassa toimitilojaan yhteistyössä valtion kiinteistöistä vastaavan Senaattikiinteistöjen kanssa. Moderni oikeuspsykiatrisen sairaalaympäristö edellyttää sekä turvallisuuden ylläpitoa että terapeutteja hoito-olosuhteita mm. CPT:n ja EOA:n kannanottojen mukaisesti. Osana erityisen haavoittuvassa asemassa olevan potilaskunnan hoidon turvaamista ja kansalaisten turvallisuuden ylläpitoa sairaalat ovat lisänneet ja tulevat edelleen lisäämään konsultatiivista toimintaa hyvinvointialueille kansallisesti, mm. tukien potilaiden hallittua siirtymää takaisin hyvinvointialueille.

Vankiterveydenhuollon yksikkö (VTH)

Vankeus- ja tutkintavankeuslain mukaisesti VTH vastaa vangin lääketieteellisten tarpeiden mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon sekä lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisestä. Yksikkö tuottaa normaalisuusperiaatteen mukaisesti vangeille samantasoiset palvelut kuin muuallakin julkisessa terveydenhuollossa. VTH tuottaa itse perusterveydenhuollon poliklinikka- ja sairaalapalvelut, suun terveydenhuollon sekä psykiatrisen erikoissairanhoidon. Muu sairaanhoito ostetaan ulkopuolelta, pääasiassa hyvinvointialueilta. Jokaisessa vankilassa on hoitajan ja lääkärin vastaanotto (27 kpl, lisäksi 12 hammashoitola). Sairaalapalveluita tuotetaan Hämeenlinnan vankisairaalassa sekä Psykiatrisessa vankisairaalassa, joissa tehdään myös oikeuspsykiatrisia tutkimuksia: mielentilatutkimuksia, vaarallisuus- ja väkivaltariskiarvioita sekä seksuaalirikoksesta tuomitun veloitteeseen koevapauteen liittyviä arviointijaksoja.

VTH vastaa vuosittain noin 6000 eri vangin terveyden- ja sairaanhoidosta toimien tiiviissä yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen (RISE) kanssa. Hämeenlinnan vankisairaalassa potilaspaiikkoja on yhteensä 38, Psykiatrisessa vankisairaalassa Turussa 40 ja Vantaalla 14. Vuonna 2022 hoitovuorokausia Vankisairaalassa oli n. 7000 ja Psykiatrisessa vankisairaalassa n. 10 000. Poliklinikoilla potilastyösuoritteita oli yhteensä noin 180 000, hammashuollossa 7400 potilaskäyntiä. Henkilöstömäärä yhteensä on noin 240 (215 htv), joista lääkäreitä noin 20 ja sairaanhoitajia 135. VTH:n määräraha jakaantuu toimintamäärärahaan (19,929 M€) ja ulkopuolisten terveyspalveluiden arviomäärärahaan (2,8 M€). Määrärahaa on jouduttu toistuvasti täydentämään lisätalousarvioin. Huolimatta siitä, että määrärahaa on pystytty kasvattamaan viime vuosien aikana, se ei edelleenkään riitä kattamaan lisääntyvien terveydenhuollon tarpeiden aiheuttamia toimintamenoja.

Saapuvat vangit ovat aiempaa sairaampia ja huonokuntoisempia, ja huumausaineiden käyttö sekä muut päihde- ja mielenterveysongelmat ovat lisääntyneet. Eesimerkiksi korvaushoitopotilaiden aiheuttamat kustannukset ovat kasvaneet kahdessa vuodessa noin 250 %. VTH:n tarjoama hoitointerventio tarjoaa mahdollisuuden saattaa monisairas potilas jälleen terveyspalvelujen ja erityisesti päihdepalvelujen piiriin. Alaikäiset ja nuoret vangit sekä naisvangit edellyttävät erityisosaamista terveydenhuollolta. Työssä käytetään merkittävää julkista valtaa, mm. erilaisina rajoittamistoimenpiteinä.

VTH toimii RISE:n tiloissa ja se vastaa myös terveydenhuollon kokonaisturvallisuudesta. Poliklinikkavastaanotot ja sairaalajakso edellyttävät jatkuvaa vartijoiden läsnäoloa, myös lähetettäessä potilas vankilan ulkopuoliseen hoitoon. Erityisen vaaralliseksi arvioidut vangit edellyttävät erityistoimenpiteitä sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden varmistamiseksi. RISE:n valvontahenkilökunnan vajeus haittaa VTH:n toimintaa.